

Larry L. Watts, *Aliați incompatibili România, Finlanda, Ungaria și al treilea Reich*, Ed. Rao, 2014, 380 p.

Larry L. Watts a început să fie cunoscut publicului român și cercurile de specialiști după apariția recentă a unor volume la Editura Rao care au suscitât vii discuții, uneori chiar polemici. După publicarea celor două cărți *Ferește-mă Doamne de prieteni și Cei dintâi vor fi cei din urmă*, aceeași editură a publicat în traducere românească teza de doctorat a autorului, *Aliați incompatibili România, Finlanda, Ungaria și al treilea Reich*. Din prefață aflăm că proiectul a fost abandonat de câteva ori din motive obiective și, după un număr de ani, a fost finalizat, publicat în limba engleză în 1998, apoi, tradus în românește, a văzut lumina tiparului în decursul acestui an. Decalajul de timp a însemnat însă mutații în planul realităților internaționale, deci modificări de interpretare pe care autorul cu sinceritate le recunoaște. Desecretizarea arhivelor din fostele republici comuniste și extinderea Uniunii Europene ar putea constitui motive evidente pentru ca unele aserțiuni să nu mai fie valabile, atrage el atenția. Din punctul lui de vedere sunt două aspectele care au scăpat analizei, dat fiind timpul scurs între cercetare și publicare și modificările de conjunctură survenite. Primul ar fi legat de evaluarea intențiilor politice favorabile Germaniei ale regelui Carol al II-lea, contrare populației și majorității liderilor politici atașați Franței și Marii Britanii, confirmate pe deplin de arhivele românești consultate ulterior și al doilea de înțelegerea dintre amiralul Horty și Stalin cu privire la problema Transilvaniei tranșată la finele Primului Război Mondial în mod nemulțumitor pentru Ungaria.

Cercetarea, bazată pe o cantitate impresionantă de documente de arhivă, documente publicate și nepublicate, bibliografie diversă cu deosebire americană, analizează prin prisma teoriei neorealiste și a alianței, comportamentul statelor mici în alianță cu marea putere. În cazul de față este vorba de cele trei țări, România, Ungaria, Finlanda, aliate ale Germaniei naziste în timpul celui de-al Doilea Război Mondial. Autorul are drept premiză ideea că teoria amintită nu este capabilă să demonstreze acest comportament formulând nu numai critici la adresa ei, ci și sugestii prin care ea poate opera corect o asemenea analiză.

Volumul prezintă în detaliu contextul extrem de dificil în care România a fost nevoită să ia decizii în timpul războiului, să caute garanții și să încheie alianțe pe care nu le dorea, pentru că nu a putut intra în alianțe pe care le dorea! Larry Watts relevă jocul uneori absurd al istoriei în care, deși având motivații diferite, trei state europene au intrat în alianță cu statul-agresor Germania, devenind la rândul lor state agresoare, deși, cel puțin în cazul României, aceasta nu dorea decât menținerea statu-quo-ului. Cum acest lucru nu părea posibil, a intrat cu o mare putere revizionistă într-o alianță, incompatibilă de fapt.

În Capitolul I, autorul se concentrează pe metodologia de cercetare utilizată, cea comparativă a studiilor de caz ale țărilor amintite. În ceea ce privește sursele de informație, autorul face o precizare importantă din punct de vedere metodologic și aduce în discuție problema subiectivității în istoria diplomatică, a discordanței între intenție și practică, a declarațiilor false sau a subterfugiilor folosite în limbajul diplomatic și al negocierilor, misiune dificilă pentru cercetător care trebuie să discearnă între adevăr și mistificare. Chestiunea paradigmatelor explicative reține de asemenea atenția, Larry Watts

prezintă teoriile realismului structural și contribuțiile lui Kenneth N. Waltz, Stephen Walt și Randall Schweller în intenția sa de a găsi pilonii principali pe care să-și întemeieze argumentația. Explică, de asemenea, de ce trebuie utilizată această teorie, a neorealismului, pentru analiza comportamentală a statelor mici pe timp de război într-o alianță. Răspunsul ne introduce în problematica teoriilor structurale a relațiilor internaționale, a neorealismului în special, a semnalării unor inadvertențe ale acestuia. Ideea centrală este că statele care sunt principalii actori în relațiile internaționale sunt raționale în urmărirea propriilor interese și nu se diferențiază în privința modului de funcționare. De vreme ce nu există o autoritate globală, respectivele state urmează o politică bazată pe forțele proprii cu scopul de a-și maximiza puterea. Teoria neorealismului este aplicabilă tocmai pentru că descrie acest comportament în interiorul alianței în timpul războiului, dar neaplicabilă pentru că exclude statele mici, aparent neimportante.

Tot în acest capitol autorul clarifică conceptele de bază utilizate pe parcursul cărții: balanță de putere, balanță de interese, revizionism, balanța de amenințare, capabilități, care funcționează drept criterii în evaluarea alianțelor respective. Autorul se lansează în explicații teoretice ample a compatibilității într-o alianță, necesare ca cititorul să înțeleagă reversul acesteia, incompatibilitatea, făcând slalom printre noțiuni și demonstrând că toate acestea sunt esențiale pentru "prezicerea aspectelor importante implicite ale comportamentului intraalianț" (p. 65).

Capitolul II studiază cazul celor trei state: Ungaria, Finlanda și România, orientările lor în balanța de putere, a strategiei politicii externe și de securitate, plecând de la ipoteza că, cu cât e mai mare compatibilitatea statului mic către balanța de putere cu orientarea aliatului puternic, cu atât statul mic este mai puțin în măsură să-și realizeze interesele proprii în privința politicii externe și a celei de securitate. Concluzia autorului la finalul capitolului este că, deși gradul de compatibilitate între Germania și Ungaria era mai ridicat în privința balanței de putere și a politicii externe și de securitate, cea din urmă va fi mai puțin capabilă decât Finlanda sau România să-și împlinească dorințele, adică pretențiile teritoriale, care au fost mobilul principal pentru care a intrat în alianță.

Capitolul III, referindu-se la stabilirea și exercitarea de influențe, are de asemenea o ipoteză cu cât este mai mare compatibilitatea unui stat mic și cu cât este mai aliniat/aliat cu marea putere, cu atât este mai mare capacitatea marii puteri de a influența politica, elitele și instituțiile statului mic. Luând în discuție cele trei state în raporturile lor cu Germania, autorul delimitează în fiecare caz influența pe care aliatul cel mare a exercitat-o. În cazul Ungariei, la începutul alianței credibilitatea acesteia a fost mare, astfel că influența Berlinului a fost și ea puternică asupra instituțiilor cheie ale statului. Cu toate acestea, ea a scăzut după 1941 deoarece a încercat să-și satisfacă pretențiile revizioniste pe cont propriu, ceea ce a nemulțumit Germania. Finlanda a reușit să limiteze influența Berlinului asupra propriilor instituții, iar incompatibilitatea și atașamentul ei față de democrație, în general, au descurajat Germania în intervenția asupra chestiunilor interne. România, care avea de la început o atitudine proaliată, nu a trezit interesul Germaniei în a-și exercita această influență. Până la începutul anului 1941 și România era considerată un stat incompatibil și lipsit de încredere. Aceasta datorită trecutului său istoric de fostă membră a Antantei, a condamnării revizionismului germano-maghiar și a lipsei de performanță militară. Situația s-a schimbat radical după deschiderea frontului de est și a acțiunilor armate, mai ales după ce România

a refuzat administrarea unor teritorii cum a fost cel al Transnistriei, limitând astfel influența Germaniei în interiorul statului.

Capitolul IV vizează contribuția militară și economică a celor trei state în alianță cu Germania. Contribuția respectivă are în vedere câteva categorii cuantificabile, cum ar fi: trupele militare, creditele, grânele, petrolul, corespunzătoare contribuției militare, financiare, agricole. În domeniul militar numărul trupelor desfășurate pe frontul sovietic reprezintă contribuția, iar numărul total de trupe mobilizate, capacitatea de contribuție. La fel și celelalte categorii. Autorul face o clară distincție între contribuția voluntară și cea solicitată, detaliind totodată factorii care condiționează această contribuție. Au existat și dificultăți în evaluarea calitativ-cantitativă a contribuției de război. Pe lângă lipsa informațiilor mai ales în cazul României, statisticile erau puternic impregnate cu lipsa corectitudinii și a obiectivității lor, semnalându-se astfel din nou dificultăți metodologice. Statisticile oficiale prezentau date intenționat diminuate pentru a limita cererile Germaniei sau utilizau numeroase strategii statistice pentru a masca pe cele corecte.

Concluziile teoretice debutează cu critica teoriei neorealismului în evaluarea formării alianței de război și a comportamentului statelor mici datorită modului în care sunt formulate și aplicate conceptele de bază, ele fiind ori improprii, ori aplicate numai în anumite situații. Nu distinge între mari puteri și state mici, cele din urmă fiind chiar excluse din analiză. Cei trei teoreticieni invocați la început nu reușesc să explice comportamentul inițial și cel ulterior al acestor state în interiorul alianței. Greșeala s-a produs când s-a ignorat însușirea acestora de a fi cu adevărat capabile din punct de vedere militar, economic, financiar, greșeală săvârșită atât de teoreticieni, cât și de politicienii de atunci. Concluzionează că există o relație inversă între compatibilitățile statului mic și capacitatea de a-și urmări prioritățile și interesele în cadrul alianței. Introducerea conceptelor de compatibilitate și incompatibilitate în alianță sporește utilitatea teoriei alianței bazate pe neorealism în descrierea comportamentului statului mic pe timp de război.

Este necesar să remarcăm performanța extrem de laborioasă a documentării din surse de arhivă, impresionanta etalare a bibliografiei de specialitate, în mare măsură americană, dispusă ordonat și, nu în ultimul rând, ineditul temei: abordarea comparativă a unui fapt istoric prin prisma unei teorii a relațiilor internaționale cunoscută dar mai puțin utilizată în istoriografia română. Prezentarea în detaliu a argumentelor bazate pe surse verificabile, rigoarea demonstrațiilor, acuratețea datelor și relevarea unor aspecte ale celui de-al Doilea Război Mondial mai puțin aprofundate la noi se adaugă originalității demersului, acela de a face apel la teorii explicative în înțelegerea unui fenomen atât de complex și, mai mult, de a contribui prin critică la reactualizarea lor. Utilizând un limbaj interdisciplinar, Larry Watts propune de fapt o nouă paradigmă de înțelegere a conjuncturii internaționale în care mari puteri dar și state mici au fost angrenate într-un eveniment fără precedent, în care fiecare a negociat în funcție de interesele proprii, aceasta constituind și motivația intrării în alianță.

Cercetarea de față are multiple valențe. Una dintre ele, necesară în contextul politic de acum, este că facilitează o bună cunoaștere a evenimentelor, punct de plecare pentru acoperirea decalajelor cognitive în privința spațiilor euroregionale și formării de competențe istorice necesare dialogului diplomatic eficient. România a fost și ar mai putea deveni un important factor de securitate europeană, cu condiția formării acestor

competențe. Până atunci însă remarcăm importanța demersului acestui cercetător american pentru completarea bibliografiei istoriei României, care a sporit de câțiva ani considerabil, dar și a adevărurilor deslușite pentru noi români.

Carmen Albert

Eusebiu-Marcel Narai, *Viața economică și socială în județele Caraș și Severin (1944–1948) (II)*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2010, 372 p.

Cartea tânărului istoric Eusebiu-Marcel Narai continuă prezentarea a multiple aspecte din viața economică și socială a județelor Caraș și Severin în perioada 1944–1948, de data aceasta fiind vizate dezvoltarea industrială a zonei menționate și naționalizarea, survenită în iunie 1948, după model sovietic, sub presiunile Partidului Muncitoresc Român și în baza unor prevederi înscrise în noua Constituție a țării. Autorul analizează, cu obiectivitate și competență, pornind de la vasta bibliografie generală și de specialitate parcursă, dar și de la sursele arhivistice atent selectate și, respectiv, presa vremii, evoluția ramurilor economice și a întreprinderilor cele mai reprezentative din sudul Banatului românesc în anii 1944–1948, caracterizați prin modificarea peisajului politic al țării noastre după “chipul și asemănarea” URSS-ului, dar și prin măsuri economice cu caracter etatist, ce pregăteau preluarea controlului statului asupra întregii economii. Sunt oferite informații bogate și extrem de interesante despre producția, cadrul legislativ de funcționare, structura, sursele de materii prime, piețele de desfacere, capitalul social, conducerea efectivă, numărul angajaților și problemele sociale de maximă importanță (salarii, acordarea de concedii, aprovizionarea cu produse alimentare, îmbrăcăminte și încălțăminte prin intermediul economatelor) ale unor unități industriale cu tradiție în această provincie, de la data înființării lor (în unele cazuri, chiar la începutul secolului al XIX-lea – n.n.): Uzinele și Domeniile Reșița – firmă de bază a industriei metalurgice din județul Caraș; uzinele metalurgice Ferdinand și Nădrag (jud. Severin), aparținând concernului Titan-Nădrag-Călan; Industria de Lemn “Mundus-Borlova-Armeniș” din Caransebeș și firma “Schramm, Hüttl & Schmidt” din Topleț (jud. Severin) – ultima profilată, încă de la început, pe producerea de unelte agricole pentru satele din sudul Banatului. Sunt prezentate, în egală măsură, o serie de firme industriale din județele Caraș și Severin care produceau alimente, textile, materiale de construcție, blănuri fine, cherestea etc. Activitatea fabricilor mai importante din cele două județe surprinde și schimbările produse la nivelul conducerii, capitalului social și piețelor de desfacere, determinate de motive obiective (deficitul de materii prime, uzura instalațiilor, scăderea gradului de pregătire profesională a salariaților etc.) și subiective (intervențiile repetate și, de multe ori, abuzive ale guvernului sau ale structurilor administrative locale), schimbări caracteristice, de altfel, unei perioade de tranziție spre regimul comunist, similare celor petrecute în alte state din apropiere, care au ajuns în sfera de dominație sovietică.

Un capitol aparte este consacrat naționalizării principalelor mijloace de producție, la nivel central și local. Acest act a determinat lichidarea proprietății private în industrie, comerț și sectorul bancar, fiind considerat momentul esențial în instituirea